

UOT 159.9

Cəmilə Qabil qızı Qasimova

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə doktorantı
<https://orcid.org/0009-0006-9488-7467>
E-mail- cemilegasimova52@gmail.com
[https://doi.org/10.69682/arti.2026.93\(4\).193-197](https://doi.org/10.69682/arti.2026.93(4).193-197)*

TƏLƏBƏLƏRƏRASI MÜNƏSİBƏTLƏRİN FORMALAŞMASINDA EMOSİONAL İNTELLEKTİN ROLU

Jamila Gabil Gasimova

*doctorial student in the program of doctor of philosophy
at Azerbaijan State Pedagogical University*

THE ROLE OF EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE FORMATION OF RELATIONSHIP BETWEEN STUDENTS

Джамиля Габиль гызы Гасимова

*докторант по программе доктора философии
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета*

РОЛЬ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ФОРМИРОВАНИИ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ СТУДЕНТАМИ

Xülasə. Emosional intellekt tələbələrin öz emosiyalarını tanımaq, başa düşmək və idarə etmək, həmçinin başqalarının emosiyalarına empatiya göstərmək bacarıqlarını əhatə edir. Araşdırmalar göstərir ki, yüksək Eİ-yə malik tələbələr akademik motivasiyanı qoruyur, stresslə daha yaxşı mübarizə aparır, qrup işində fəal iştirak edir və sosial münasibətlərdə daha uyğun davranırlar. Məqalədə həmçinin vurğulanır ki, müəllim-şagird münasibətlərində Eİ, sinif mühitinin müsbət olmasına, münasibətlərin azaldılmasına və şagirdlərin dərslə cəlb olunmasına kömək edir. Bu, həm tələbələr, həm müəllimlər, həm də ümumilikdə tədris mühiti üçün önəmli və praktik əhəmiyyət daşıyır. Nəticədə, Eİ-nin inkişafı tələbələrin yalnız akademik uğurunu deyil, həm də uzunmüddətli sosial münasibətlərini, liderlik bacarıqlarını və psixoloji rifahını gücləndirir.

Açar sözlər: *Emosional zəka, tələbələrarası münasibət, akademik uğur, sosial bacarıqlar, empatiya, liderlik, motivasiya*

Abstract. Emotional intelligence encompasses students' ability to recognize, understand, and manage their own emotions, as well as to empathize with the emotions of others. Studies show that students with high EI maintain academic motivation, cope better with stress, participate more actively in group work, and behave more appropriately in social relationships. The article also highlights that EI in teacher-student relationships contributes to a positive classroom environment, reduces conflict, and engages students in the lesson. This has important and practical implications for students, teachers, and the educational environment in general. As a result, developing emotional intelligence not only enhances students' academic success, but also their long-term social relationships, leadership skills, and psychological well-being.

Keywords: *Emotional intelligence, interpersonal relationships, academic success, social skills, empathy, leadership, motivation*

Аннотация. Эмоциональный интеллект включает в себя способность учащихся распознавать, понимать и управлять собственными эмоциями, а также сопереживать эмоциям других. Исследования показывают, что учащиеся с высоким уровнем ЭИ сохраняют академическую мотивацию, лучше справляются со стрессом, активнее участвуют в групповой работе и ведут себя более адекватно в социальных отношениях. В статье также подчеркивается, что ЭИ во взаимоотношениях учителя и ученика способствует созданию позитивной атмосферы в классе, снижает конфликтность и вовлекает учащихся в учебный процесс. Это имеет важные и практические последствия для учащихся, учителей

и образовательной среды в целом. В результате развитие эмоционального интеллекта не только повышает академические успехи учащихся, но и улучшает их долгосрочные социальные отношения, лидерские качества и психологическое благополучие.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, межличностные отношения, академические успехи, социальные навыки, эмпатия, лидерство, мотивация

Müasir təhsil sistemində tələbələrin yalnız akademik biliklərə malik olması kifayət etmir. Onların sosial və emosional bacarıqları da inkişaf etməlidir. Bu baxımdan emosional intellekt anlayışı mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Emosional intellekt insanın öz emosiyalarını tanımaq, anlamaq və onları idarə etmək bacarığını ifadə edir. Eyni zamanda bu anlayış insanın başqalarının emosional vəziyyətini başa düşmək və sosial münasibətlərdə uyğun davranış forması seçmək bacarığını da əhatə edir.

Universitet mühiti müxtəlif xarakterə, düşüncəyə və sosial təcrübəyə malik olan tələbələrin bir araya gəldiyi bir mühitdir. Bu mühitdə tələbələr arasında ünsiyyət, əməkdaşlıq və qarşılıqlı anlaşma mühüm rol oynayır. Tələbələr arasında sağlam münasibətlərin qurulması isə böyük ölçüdə emosional zəkanın səviyyəsindən asılıdır. Emosional intellekti yüksək olan tələbələr ünsiyyətdə daha anlayışlı olur, konfliktləri daha düzgün şəkildə həll edir və sosial münasibətlərdə daha uğurlu nəticələr əldə edirlər.

Psixologiya sahəsində aparılan tədqiqatlar göstərir ki, emosional intellekt yalnız şəxsi münasibətlərə deyil, həm də akademik fəaliyyətə müsbət təsir göstərir. Emosional cəhətdən inkişaf etmiş tələbələr stressli situasiyalarda daha sakit davranır, motivasiyalarını qoruyur və qarşılaşdıqları çətinlikləri daha asanlıqla aradan qaldıra bilirlər. Bu səbəbdən emosional zəka tələbələrin həm sosial, həm də akademik həyatında mühüm rol oynayır [1,s.43].

Emosional intellekt insanın emosional vəziyyətini dərk etməsi, bu emosiyaları idarə etməsi və başqalarının emosiyalarını anlamaq bacarığı kimi izah olunur. Bu anlayışın inkişafında mühüm rol oynamış tədqiqatçılardan biri Daniel Goleman olmuşdur. Onun fikrinə görə Eİ sosial münasibətlərdə uğurun əsas amillərindən biridir. Emosional intellekt bir neçə əsas komponentdən ibarətdir: Bunlara özünüdərkətmə, özünütənzimləmə, motivasiya, empatiya və sosial bacarıqlar daxildir. Bu komponentlər insanın emosional davranışını və sosial münasibətlərini formalaşdırır.

Özünüdərkətmə insanın öz emosiyalarını tanımaq və onları dərk etmək bacarığıdır. Bu ba-

carıq insanın öz davranışını daha yaxşı idarə etməsinə kömək edir. Öz emosiyalarını tanıyan insan hansı situasiyada necə reaksiya verdiyini anlayır və davranışlarını daha şüurlu şəkildə tənzimləyə bilir.

Özünütənzimləmə insanın emosiyalarını nəzarət altında saxlaması və onları konstruktiv şəkildə ifadə etməsi ilə bağlıdır. Bu bacarıq xüsusilə sosial münasibətlərdə mühüm rol oynayır. Öz emosiyalarını düzgün idarə edə bilən insan konfliktli vəziyyətlərdə daha sakit və düşünülmüş qərarlar qəbul edə bilir.

Motivasiya emosional intellektin digər mühüm komponentlərindən biridir. Motivasiya insanın məqsədlərinə çatmaq üçün daxili güc və enerji tapmasına kömək edir. Emosional cəhətdən motivasiyalı tələbələr akademik fəaliyyətlərdə daha aktiv olur və qarşılaşdıqları çətinliklərə baxmayaraq məqsədlərinə doğru irəliləməyə davam edirlər.

Sosial bacarıqlar isə insanın digər insanlarla effektiv ünsiyyət qurmaq və münasibətləri davam etdirmək bacarığını ifadə edir. Bu bacarıqlar tələbələr arasında əməkdaşlığın və qarşılıqlı anlaşmanın formalaşmasında mühüm rol oynayır. Psixoloq Daniel Goleman qeyd edir ki, insanın həyat uğurunun böyük hissəsi onun emosiyalarını idarə etmə bacarığından asılıdır. Onun fikrinə görə yüksək emosional intellekt sosial münasibətlərdə uğurun əsas şərtlərindən biridir.

Universitet mühitində tələbələr müxtəlif sosial münasibətlər qururlar. Onlar qrup işlərində iştirak edir, müzakirələr aparır və müxtəlif sosial fəaliyyətlərdə birgə iştirak edirlər. Bu münasibətlərin sağlam şəkildə qurulması üçün emosional zəka mühüm əhəmiyyət daşıyır. Eİ yüksək olan tələbələr ünsiyyətdə daha açıq və anlayışlı olurlar. Onlar digər tələbələrin fikirlərinə hörmətlə yanaşır və müzakirələr zamanı qarşı tərəfin mövqeyini anlamağa çalışırlar. Bu isə tələbələr arasında qarşılıqlı hörmət və etimadın formalaşmasına kömək edir 1-ci cədvəldə emosional intellektin səviyyələrinə görə göstəriciləri təqdim olunmuşdur. Emosional intellektin sosial bacarıqların formalaşmasında da xüsusi rolu vardır.

Cədvəl 1. Emosional intellektin səviyyələrinə görə göstəriciləri

Emosional İntellekt səviyyəsi	Dostluq keyfiyyəti	Münəqişələri idarə	Qrup işində iştirak
Yüksək	Səmimi	Asanlıqla həll edir	Aktiv iştirak
Orta	Normal	Bəzən çətinlik çəkir	Orta səviyyədə iştirak
Aşağı	Səthi, qısamüddətli	Çətinliklə həll edir	Passiv

Bundan əlavə, Eİ konfliktlərin həllində də mühüm rol oynayır. Tələbələr arasında müxtəlif fikir ayrılıqları və mübahisələr yarana bilər. Emosional zəka yüksək olan tələbələr bu cür situasiyalarda emosiyalarını idarə edərək daha konstruktiv davranış nümayiş etdirirlər. Onlar problemi emosional reaksiyalarla deyil, məntiqi və dialoq yolu ilə həll etməyə çalışırlar. Universitet mühitində tələbələr arasında müxtəlif səbəblərdən münəqişələr yarana bilər. Bu münəqişələr fikir ayrılığı, rəqabət, ünsiyyət problemləri və ya emosional gərginlik nəticəsində meydana çıxır. Belə hallarda emosional zəkanın yüksək olması münəqişələrin daha konstruktiv şəkildə həll olunmasına kömək edir.

IQ-nun insanın gələcək həyatındakı uğurlarını müəyyən etməsi ilə bağlı çox saylı fikirlər vardır. Lakin IQ-nun uğura qatqısı 100/20- dir. Qalan 80 faizi müəyyən edən başqa amillər vardır [2, s.62].

Emosional intellekti yüksək olan tələbələr konflikt vəziyyətində emosiyalarını idarə edə bilər və qarşı tərəfin mövqeyini anlamağa çalışırlar. Bu isə münəqişələrin daha tez və səmərəli şəkildə həll olunmasına şərait yaradır. Əksinə, emosional intellektin aşağı olması konfliktlərin daha da dərinləşməsinə səbəb ola bilər. Belə hallarda tələbələr emosiyalarını idarə etməkdə çətinlik çəkir, qarşı tərəfin fikirlərini qəbul etməkdə problemlər yaşayırlar. Bu isə münasibətlərin gərginləşməsinə gətirib çıxarır.

Eİ yalnız sosial münasibətlərdə deyil, həm də tələbələrin akademik inkişafında mühüm rol

oynayır. Eİ səviyyəsi yüksək olan tələbələr stress və akademik təzyiqi daha yaxşı idarə edə bilər. İmtahan dövründə tələbələr tez-tez narahatlıq və gərginlik yaşayırlar. Eİ yüksək olan tələbələr bu vəziyyətləri daha yaxşı idarə edir və diqqətlərini dərs prosesinə yönəldə bilərlər. Bu isə onların akademik nəticələrinə müsbət təsir göstərir. Emosional intellekt tələbələrin liderlik bacarıqlarının formalaşmasında da əhəmiyyətli rol oynayır. Eİ səviyyəsi yüksək olan tələbələr qrup fəaliyyətlərində daha aktiv iştirak edir, digər tələbələrlə daha asan ünsiyyət qurur və kollektivin təşkilində təşəbbüs göstərilir. Belə tələbələr başqalarının fikirlərinə hörmətlə yanaşır, münəqişəli vəziyyətlərdə vasitəçi rolunu oynaya bilər və qrup daxilində müsbət psixoloji mühitin yaranmasına kömək edirlər. Bu xüsusiyyətlər isə onların gələcək peşə fəaliyyətində liderlik keyfiyyətlərinin formalaşmasına şərait yaradır. Emosional intellekt yalnız tələbələrarası münasibətlərdə deyil, müəllim-tələbə münasibətlərində də mühüm rol oynayır. Belə ki, emosional intellekt səviyyəsi yüksək olan tələbələr müəllimlə daha rahat ünsiyyət qurur, tənqidi daha düzgün qəbul edir və təlim prosesinə daha aktiv qoşulurlar [4, s. 28]. Bundan əlavə, emosional intellekt qrup layihələrində əməkdaşlığı da gücləndirir. Emosional bacarıqları inkişaf etmiş tələbələr qrup üzvləri ilə daha yaxşı ünsiyyət qurur və kollektiv işdə daha effektiv nəticələr əldə edirlər.

Cədvəl 2. Emosional intellekt səviyyəsi və akademik nailiyyət göstəriciləri

Emosional intellekt səviyyəsi	Akademik nailiyyət	Misal
Yüksək	Orta və yüksək qiymətlər, imtahanda stress az	Tələbə A- imtahanlarda narahatlıq yaşamır və layihədə liderlik edir
Orta	Müntəzəm qiymətlər, ara-sıra stress	Tələbə B- qrup işində aktivdir, amma bəzən stress yaşayır
Aşağı	Qiymətlər dalğalı, yüksək stress	Tələbə C- imtahanlarda gərgin olur və motivasiyasını itirir

Emosional intellektin inkişaf etdirilməsinin bir sıra yolları vardır. Qeyd edək ki, emosional intellekt müəyyən dərəcədə anadangəlmə xüsusiyyətlərə malik olsa da, bu bacarıq sonradan da inkişaf etdirilə bilər. Təhsil mühitində emosional intellektin inkişafı üçün müxtəlif metodlardan istifadə etmək mümkündür.

Tələbələrin emosional intellekt bacarıqlarının inkişafı üçün ilk növbədə öz emosiyalarını tanımaq və onları düzgün ifadə etmək bacarığı formalaşdırılmalıdır. Bunun üçün psixoloji təlimlər, qrup müzakirələri və refleksiya üsullarından istifadə edilə bilər. Bundan əlavə empatiya bacarığının inkişafı da böyük əhəmiyyət daşıyır. Empatiyanın inkişafı üçün tələbələr müxtəlif sosial situasiyaları analiz etməli və başqalarının emosional vəziyyətini anlamağa çalışmalıdırlar. Sosial bacarıqların inkişafı üçün isə tələbələrin qrup fəaliyyətlərində və kollektiv layihələrdə iştirak etməsi vacibdir. Bu fəaliyyətlər tələbələrin ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirməyə və sosial münasibətlər qurmağa kömək edir.

Tələbələr arasında emosional intellektin inkişaf etdirilməsi üçün müxtəlif metodlardan istifadə edilə bilər. Bu metodlara psixoloji təlimlər, qrup fəaliyyətləri, ünsiyyət bacarıqları və empatiyanın formalaşdırılması daxildir. Belə fəaliyyətlər tələbələrə yalnız akademik bilik deyil, həm də sosial bacarıqlar qazandırır.

Emosional intellektin əsas komponentlərindən biri səmərəli ünsiyyət bacarıqlarıdır. Tələbələr arasında sağlam münasibətlərin qurulması üçün düzgün ünsiyyət mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Səmərəli ünsiyyət yalnız məlumat ötürmək deyil, həm də qarşı tərəfin emosiyalarını və fikirlərini başa düşmək bacarığını əhatə edir. Ünsiyyət bacarıqları inkişaf etmiş tələbələr müzakirələrdə daha aktiv iştirak edir, fikir ayrılıqlarını daha konstruktiv şəkildə həll edir və qrup işlərində daha səmərəli fəaliyyət göstərirlər. Belə tələbələr konflikt vəziyyətlərində emosiyalarını nəzarətdə saxlayaraq qarşı tərəfi dinləməyi bacarırlar.

Empatiya emosional intellektin mühüm komponentlərindən biridir. Empatiya insanın başqalarının emosiyalarını hiss etmək və onların vəziyyətini başa düşmək bacarığıdır. Empatiya qabiliyyəti inkişaf etmiş tələbələr sosial münasibətlərdə daha anlayışlı və tolerant davranırlar. Empatiyanın inkişafı tələbələr arasında qarşılıqlı hörmətin və anlayışın formalaşmasına kömək

edir. Empatik münasibət tələbələrin bir-birinə dəstək göstərməsini və sosial mühitdə daha rahat ünsiyyət qurmasını təmin edir. Eİ yalnız tələbəlik dövründə deyil, gələcək peşə fəaliyyətində də mühüm rol oynayır. Müasir əmək bazarında yalnız peşə bilikləri kifayət etmir. İnsanlarla işləmək bacarığı, ünsiyyət qurmaq və komanda daxilində əməkdaşlıq etmək kimi sosial bacarıqlar da böyük əhəmiyyət daşıyır.

Universitet dövründə emosional intellektin inkişafı tələbələrin gələcək karyerasına müsbət təsir göstərir. Yüksək Eİ olan insanlar iş mühitində daha uğurlu olur, liderlik bacarıqları göstərir və kollektivdə daha sağlam münasibətlər qururlar. Araşdırmalara görə Eİ səviyyəsi yüksək olan şəxslər stressli iş şəraitinə daha yaxşı uyğunlaşırlar. Onlar problemləri daha konstruktiv şəkildə həll edir və qərar qəbul etmə prosesində daha balanslı yanaşma nümayiş etdirirlər. Eİ-nin iş performansının yaxşılaşdırılmasında mühüm amil olduğuna dair güclü dəlillər mövcuddur. Tədqiqatlar göstərir ki, daha yüksək Eİ psixoloji rifahın yaxşılaşmasına və müsbət emosional vəziyyətlərin daha yüksək nisbətlərinə gətirib çıxarır və iş mühitində mənalı və xoşbəxt mühit yaratmağı inkişaf etdirə bilər [10, s. 3].

Nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, Eİ tələbələrarası münasibətlərin formalaşmasında mühüm rol oynayır. Emosional intellekt tələbələrin bir-biri ilə daha effektiv ünsiyyət qurmasına, münaqişələri konstruktiv şəkildə həll etməsinə və qarşılıqlı hörmətə əsaslanan münasibətlər yaratmasına kömək edir.

Bundan əlavə, Eİ-nin inkişafı tələbələrin gələcək peşə fəaliyyətində də mühüm rol oynayır. Sosial bacarıqları inkişaf etmiş insanlar əmək bazarında daha uğurlu olur və müxtəlif sosial mühitlərdə daha asan uyğunlaşırlar. Bu səbəbdən təhsil müəssisələrində emosional intellektin inkişafına xüsusi diqqət yetirilməsi vacibdir. Müxtəlif psixoloji təlimlər, qrup fəaliyyətləri və sosial bacarıqların inkişaf etdirilməsinə yönəlmiş proqramlar tələbələrin emosional və sosial inkişafına müsbət təsir göstərə bilər.

Problemin aktuallığı. Bu mövzu günümüz təhsil sistemi üçün çox aktualdır, çünki tələbələr sinifdə və sosial mühitdə daim qarşılıqlı əlaqədədirlər. Akademik təzyiqlər, imtahanlar və sosial rəqabət onların yalnız intellektual deyil, həm də emosional bacarıqlarını sındırır. Araşdırmalar göstərir ki, Eİ yüksək olan tələbələr stresslə daha yaxşı başa çıxır, motivasiyasını qoruyur və qrup fəaliyyətlərində uğur əldə

edirlər. Tələbələrarası ünsiyyət və sosial bacarıqların inkişafı yalnız akademik nəticəyə deyil, həm də psixoloji rifahə təsir göstərir. Bu səbəbdən, Eİ-nin tələbələrin həm akademik, həm də sosial uğuru üçün rolu aktuallığını qoruyur.

Problemnin elmi yeniliyi. Ənənəvi tədqiqatlar akademik performans və intellekt (IQ) üzərində fokuslanır. Lakin son illərin araşdırmaları göstərir ki, emosional intellekt həm akademik, həm də sosial nailiyyətlərin formalaşmasında əsas rol oynayır. Bu məqalə, mövcud ədəbiyyatı sistemləşdirərək tələbələr arasında Eİ-nin təsirini vizual cədvəllərlə göstərir və müəllim-şagird münasibətlərində Eİ-nin rolunu vurğulayır. Beləliklə, mövzuya elmi yenilik gətirir

və gələcək tədqiqatlar üçün praktik istiqamətlər müəyyən edir.

Problemnin praktik əhəmiyyəti. Bu tədqiqatın nəticələri praktik olaraq aşağıdakı sahələrdə faydalıdır: Müəllimlərin təlim strategiyaları: Müəllimlər Eİ-ni başa düşərək sinifdə münasibət və ünsiyyət bacarıqlarını təkmilləşdirə bilərlər. Tələbələrin inkişafı: Eİ yüksək olan tələbələr stressi idarə edir, özünəinamı artırır və qrup işində daha aktiv olurlar. Uzunmüddətli faydalar: Gələcəkdə bu tələbələr liderlik, əməkdaşlıq və şəxsi münasibətlərdə daha uğurlu olurlar. Beləliklə, mövzu həm məktəb və universitet fəaliyyətləri, həm müəllim, həm də tələbə üçün praktik əhəmiyyət daşıyır.

Ədəbiyyat

1. Bradberry, T. Duygusal zeka / T. Bradberry. –İstanbul: Solo Unitas, –2017. –218 s.
2. Goleman, D. Duygusal zeka / D. Goleman. –İstanbul: Varlık yayınları A.Ş, –2016. –442 s.
3. Goleman, D. Sosial zeka / D. Goleman. – İstanbul: Varlık yayınları, –2007. –487 s.
4. Goleman, D. On Emotional Intelligence. –Harvard: Business Review Press, –2016. –54 p.
5. Goleman, D. Leadeeship : The power of emotional intelligence / D. Goleman. –Florence: More than sound, –2011. –118 s.
6. Gottman, J. Duygusal zekası yüksek çocuklar yetiştirmek / J. Gottman. – İstanbul: Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şt, –2023. –256 s.
7. Mayer, J. D. & Salovey, P. Emotional intelligence and the construction and regulation of feelings. – Cambridge: University Press, –1995. Applied & Preventive Psychology- 4, 197–208
8. Petrides, K.V. Sanchez-Ruiz, M.J. Siegling, A.B. Emotional Intelligence as Personality: Measurement and Role of Trait Emotional Intelligence in Educational Contexts. Assessing emotional intelligence: Theory, research, and applications –pp. 85–101.
9. Cəbrayıllova, R.N. Tələbələrdə akademik stressin təzahür xüsusiyyətləri // –Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, – 2025. № 4, – s. 196-197.
10. Karimi, L., Legato, S., Afshadi, L. Emotional intelligence: predictor of employees' wellbeing, quality of patient care and psychological empowerment –2021. –p.3-7

Redaksiyaya daxil olub: 15.04.2026